

---

# СУТНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРА ДЛЯ РОБОТИ ЗІ СПОРТСМЕНАМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

---

*Ірина Когут, Вікторія Маринич,  
Катерина Чебанова*

**Аннотація.** *Определены особенности подготовки будущих тренеров по адаптивной физической культуре и спорту для работы с лицами с инвалидностью. Проанализированы литературные источники отечественных и зарубежных авторов по проблеме кадрового обеспечения отрасли физической культуры и спорта, изучены действующие нормативно-правовые акты Украины по вопросам физической культуры и спорта, рассмотрены программы подготовки будущих специалистов отрасли. На основе анализа отечественных и зарубежных литературных источников проанализированы особенности профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту для работы с лицами с инвалидностью в Украине; описана специфика работы тренера со спортсменами с инвалидностью.*

**Ключевые слова:** *спортсмены с инвалидностью, интеграция, инклюзия, инклюзивный подход, тренировочный процесс.*

**Abstract.** *Specific features of preparation of future coaches in adapted physical culture and sports for work with disabled persons have been determined. The literary sources of national and foreign authors on the problem of personnel support of the physical culture and sports industry have been analyzed, the current regulatory and legal acts of Ukraine on physical culture and sports have been examined, and the training programs for future specialists of the branch preparation have been considered. Based on the analysis of national and foreign literary sources, the features of professional training of physical culture and sports specialists for working with disabled persons in Ukraine have been analyzed; the specifics of the coach's work with athletes with disabilities have been described.*

**Keywords:** *disabled athletes, integration, inclusion, inclusive approach, training process.*

**Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасному суспільстві змінюється уявлення про те, якою має бути освіта у XXI ст., що саме слід знати сучасній освіченій людині. У світі відбувається процес гуманізації освіти. Вища педагогічна освіта потребує підвищення рівня фундаментальної загальногуманітарної ціннісної бази, розробки принципів побудови цілісного освітнього простору навчального закладу, орієнтованого на становлення особистості студента. Генеральними соціальними завданнями реформи освіти, що забезпечують належний рівень професійної підготовки майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту у роботі з особами з інвалідністю, є формування системи цінностей, духовного та діяльнісного начала в людині, гуманізація її свідомості, зміна ментальності суспільства. Вищі навчальні заклади, як світові, так і вітчизняні, різними шляхами та в різні історичні періоди прагнули реалізувати ці завдання [1, 7, 11].

Відсутність відповідного обсягу кваліфікованих педагогів, тренерів, інструкторів, лікарів, психологів та інших спеціалістів, які працюють з особами з інвалідністю, що обумовлено незначною кількістю профільних вищих навчальних закладів і кафедр, які займаються підготовкою цих фахівців, є однією з головних проблем подальшого розвитку адаптивної фізичної культури в Україні [13, 14].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства, науки та практики в організації педагогічного процесу в освітніх закладах, слід зазначити, що сучасний спеціаліст сфери фізичної культу-

ри та спорту, який планує працювати з особами з інвалідністю, повинен мати ряд відповідних якостей для наукової, педагогічної та практичної роботи, пов'язаних з набуттям системних, комплексних знань та вмінням використовувати їх у своїй професійній діяльності і в організації різноманітних соціальних відносин.

Брак інформації у даному напрямі, важливість і необхідність дослідження цих питань і зумовлюють актуальність представленої наукової роботи, яку виконано відповідно до тематичного плану Міністерства освіти і науки за темою 1.7.: «Організаційно-методичні основи розвитку адаптивного спорту» (номер держреєстрації – 0116U001613), а також комплексного міжвузівського наукового проекту «Теоретико-методологічні основи розвитку неолімпійського спорту», реалізація якого запланована на 2015–2017 рр. (номер держреєстрації 0115U002372).

**Мета дослідження** – визначення особливостей підготовки майбутніх тренерів з адаптивної фізичної культури та спорту для роботи з особами з інвалідністю.

**Методи дослідження:** аналіз і узагальнення спеціальної та науково-методичної літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет; програмно-нормативних документів; компаративний метод; абстрагування, логіко-теоретичний аналіз, контент-аналіз.

**Результати дослідження та їх обговорення.** Предметом дослідження багатьох науковців стали різні аспекти організації процесу професійної підготовки тренерів-викладачів: професійна під-

готовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання та спорту (Р. П. Карпюк, 2010; Л. П. Сущенко, 2010); індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя (О. М. Пехота, 2013); професійна підготовка учителів фізичної культури на основі культурологічного підходу (Ф. І. Собянін, 2010); психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності (О. П. Федик, 2000) та ін.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених перебуває також проблема здобуття освіти людей з інвалідністю. Зокрема, на думку Г. Стангвік, одним з ефективних шляхів підвищення якості навчального процесу осіб з інвалідністю є впровадження інклюзивної освіти, яка залежить від готовності педагогічних працівників здійснювати професійну діяльність у нових умовах. Інклюзивну компетентність вона розглядає як складову більш широкого поняття професійної компетентності педагога і виділяє в її структурі такі змістові ключові функціональні компетентності, як усвідомлену, закріплену суб'єктивним досвідом систему знань, умінь і навичок, що використовуються в процесі діяльності для вирішення різних професійних завдань [15].

На основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду підготовки фахівців до роботи в інклюзивних закладах освіти Р. П. Карпюк, узагальнюючи досвід Т.С. П'ятакова, визначає інклюзивну компетентність педагогів як інтегративне особистісне поняття, що зумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різноманітні освітні потреби учнів [10].

Особливе місце посідає формування соціальної складової інклюзивної компетенції, яку відносять до якісної характеристики фахівця, здатність адекватно оцінювати навколишню дійсність на основі наявних знань про неї; уміння знаходити інформацію в невизначеній ситуації, задовольняти бажання, спираючись на існуючі норми. На думку І. Б. Зарубінської, соціальна компетентність особистості охоплює різні сфери людської діяльності: навчальну, професійну, власне соціальну взаємодію, і є однією з істотних передумов продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх її проявах [6].

Посилаючись на праці М. В. Денєко, Р. П. Карпюк відзначає, що індивідуальний ресурс педагогічного працівника складається з внутрішніх резервів (енергетичних, психофізичних, інтелектуальних, вольових) і можливостей його розвитку. Беручи до уваги дослідження Х. І. Турецької, М. А. Шляхтіної, вона приділяє увагу розвитку психологічної готовності до роботи вчителів в інклюзивній школі, зокрема, рівню емпатії, самоактуалізації, гнучкості в спілкуванні, здатності до саморозкриття, які вчені об'єднують у групу внутрішніх чинників ставлення педагогів до впровадження інклюзивної освіти [10].

Окремі зарубіжні дослідники розглядають проблеми формування інклюзивної компетентності у студентів – майбутніх учителів [15]. Заслугове на увагу швейцарський досвід розвитку інклюзивної компетентності вчителів з виділенням таких пріоритетних напрямів роботи, як сприяння соціальному, емоційному та пізнавальному розвитку кожної дитини для того, щоб вона відчула себе неповторним і повноцінним учасником суспільного життя. Узагальнюючи досвід швейцарських науковців, Т. С. П'ятакова робить висновок, що інклюзивна компетентність учителів у цій країні формується на основі інноваційних підходів до організації інклюзивного навчального середовища та принципів педагогіки співробітництва, толерантності, мультиперспективної освіти шляхом посилення полікультурного і особистісно зорієнтованого компонентів у оновлених освітніх програмах педагогічних університетів [10].

Зарубіжними і вітчизняними дослідниками сьогодні велике значення надається розвитку науково-методичного забезпечення галузі адаптивної фізичної культури та спорту. На початку ХХІ ст. проблемами рухової активності осіб з інвалідністю опікуються, як відмічає Р. В. Чудна, різноманітні організації: Рада з рухової активності асоціації досліджень, Рада з рухової активності американського союзу ради здоров'я, Європейська асоціація досліджень рухової активності та ін., що мають періодичні видання [14].

В останні роки з'явилися роботи, в яких безпосередньо чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються окремі питання підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури. Наприклад, Ю. А. Бріскін розглядає історичні аспекти розвитку адаптивного спорту і досліджує особливості функціонування його основних складових, зокрема паралімпійського, дефлімпійського руху та Спеціальних олімпіад [5, 8, 13], Р. П. Карпюк аналізує проблеми підготовки майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання в Україні [10], І. О. Когут [12] висвітлює соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури [7, 9], Р. В. Чудна характеризує стан і актуальні питання фізичного виховання людей з інвалідністю в Україні [14]. Проте питання підготовки майбутніх тренерів з фізичної культури та спорту до роботи з особами з інвалідністю потребує подальшого вивчення, враховуючи сучасні зміни, що відбуваються в освіті, науці та практиці.

Залишаються, разом з тим, нерозкритими конкретні механізми реалізації концепції інклюзивного навчання і тренування, а також відсутня інформація про ефективність використання запропонованих технологій. Ю. В. Богінська серед психолого-педагогічних умов соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю визначає необхідність підвищення професіоналізму викладацького й обслуговуючого персоналу та пропонує розробку

програми підготовки науково-педагогічних працівників до роботи із зазначеною категорією осіб [3].

Характеризуючи організацію навчання в умовах українського «гібриду» інклюзивної університетської освіти, І. Б. Зарубінська, враховуючи досвід О. М. Фудорової, відзначає низький рівень централізованої навчально-методичної підготовки викладачів вищих навчальних закладів з самостійним вирішенням ними поточних питань інклюзивної освіти шляхом самоосвіти. У навчальних закладах, що працюють за принципами інклюзії, автор пропонує використання необхідних інформаційних, технологічних та організаційних ресурсів, зокрема, професійну підготовку викладачів. Що стосується ролі здорових студентів в умовах інклюзивних закладів освіти, то це питання залишається поки що не дослідженим. В умовах інклюзії, очевидно, існує необхідність володіння студентами інклюзивною компетенцією, сформованими духовними якостями для налагодження комунікації і продуктивної співпраці з колегами з інвалідністю [6].

Як справедливо відзначає І. Д. Бех, духовність – це вершина моральності, у ній любов до людей, до всього живого поєднується з милосердям, добром, здатністю до співчуття, альтруїзмом, готовністю надати допомогу, розумінням цінності і неповторності кожної людини, недоторканості людського життя, тяжінням до миру, злагоди, добросусідства, вмінням проявляти терпимість і доброзичливість до близьких, до всіх людей, незалежно від їхньої раси, національності, віросповідання, стану в суспільстві, особистісних якостей [1].

Аналізуючи проблеми підготовки фахівців з фізичної культури і спорту в умовах нових соціально-економічних реалій, постає проблема підготовки спеціалістів з адаптивного спорту, адже одним із важливих напрямів соціальної політики держави стосовно людей з інвалідністю є забезпечення та реалізація прав на заняття ними руховою активністю і спортом. У ст. 13 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» зазначено, що держава спрямовує зусилля на організацію занять фізичною культурою і спортом у системі безперервної реабілітації людей з інвалідністю, включаючи дітей. Держава стимулює цей процес через державні та громадські організації – комітети, комісії, асоціації людей з інвалідністю [2].

Адаптивний спорт в Україні – відносно новий розділ у теорії і практиці спортивного тренування та змагальної діяльності, котрий потребує ґрунтовного вивчення. Ще недостатньо досліджено можливості застосування організованих форм занять адаптивним спортом, що дало б змогу продовжувати регулярні заняття після закінчення лікування у медичних, реабілітаційних і санаторних закладах. Для впровадження спеціальних заходів необхідно створювати широку мережу груп, секцій, фізкультурно-оздоровчих і спортивних клубів за місцем проживання, а також надавати можливість людям з інвалідністю не лише бути активними учасниками, а й брати участь в організації та

проведенні змагань із доступних видів спорту. У зв'язку з цим спостерігається недостатнє науково-методичне та кадрове забезпечення, яке стримує активний розвиток зазначеної галузі.

Нічим не виправдана відсутність у Державному класифікаторі ДК 003:2010 «Класифікатор професій» спеціальності, яка відповідала б фізичній культурі та спорту людей з інвалідністю. Внаслідок цього фактично працююча галузь діяльності не має державного статусу і відповідного кадрового забезпечення. Сьогодні в Україні проблема забезпечення галузі фізичної культури і спорту спеціалістами, які спроможні працювати з особами з інвалідністю, вирішується за рахунок таких спеціальностей, як викладач фізичного виховання, тренер із виду спорту, спеціаліст із фізичної реабілітації. Проте зміст їхньої фахової підготовки неповною мірою передбачає формування спеціальних умінь і навичок з адаптивної фізичної культури та спорту.

Питання оптимізації професійної підготовки фахівців з адаптивної фізичної культури в Україні, які органічно поєднують високий рівень теоретико-методичної, психолого-педагогічної, медико-біологічної, гуманітарної та спеціалізованої практичної підготовки для роботи з особами з інвалідністю, розглянуто недостатньо. Наприклад, у Концепції державного стандарту спеціальної освіти зазначено такі специфічні знання та вміння, що необхідні у виховній роботі з дітьми, які мають інвалідність: розуміння особистості дитини з урахуванням законномірностей її розвитку; визначення ступеня компенсаторно-корекційного впливу на розвиток дитини залежно від характеру та глибини ураження (сенсорного, фізичного чи інтелектуального) в умовах спеціального навчання; проектування віддалених цілей і результатів навчання та виховання з відповідним змістовим, технологічним і матеріальним забезпеченням. Отже, реалізувати завдання спеціальної педагогіки, за вимогами Концепції держстандартів спеціальної освіти, «повинні педагогічні кадри, які повинні мати спеціальну освіту або підкріплену сертифікатом спеціальну підготовку відповідно до вимог, завдань і змісту освітнього стандарту для спеціальних закладів» [2].

У своїх дослідженнях Р. В. Чудна зазначає, що «сучасна підготовка кваліфікованого спеціального педагога-дефектолога включає такі дисципліни: основи генетики, загальну патологію, анатомію, фізіологію і патологію органів зору, слуху та мовлення, психопатологію дитячого віку, основи невропатології, клініку розумової відсталості, загальну педагогіку, загальну психологію, спеціальну психологію розумово відсталих дітей, дітей із порушеннями слуху, зору та мовлення» [14]. Але зміст Концепції підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні та навчальних планів ряду профільних вищих навчальних закладів свідчить про те, що лише окремі з перерахованих предметів входять до підготовки майбутніх фахівців фізкультурно-спортивного напрямку.



У пошуках вирішення проблеми відповідності кваліфікації кадрів сфери фізичної культури та спорту об'єктивним потребам напряму адаптивна фізична культура у 1996 р. у Львівському державному інституті фізичної культури вперше у практиці спортивної освіти розпочалося викладання дисципліни «Теоретичні основи інваспорту», логічним продовженням якої стали дисципліни «Паралімпійський спорт» і «Адаптивний спорт». З 2002 р. у Національному університеті фізичного виховання і спорту України викладається навчальна дисципліна «Адаптивний спорт». У 2004 р. в Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова у навчальний план підготовки спеціалістів за напрямом «Фізичне виховання і спорт» у межах спеціальності «Фізична реабілітація» було введено спеціалізацію «Адаптивне фізичне виховання та паралімпійський спорт».

Зазначимо, що підготовку фахівців, які володіють знаннями та навичками роботи зі спортсменами з інвалідністю, здійснюють у багатьох навчальних закладах [4]. Зокрема, у Дніпропетровському державному інституті фізичної культури викладається навчальна дисципліна «Адаптивний спорт», у Харківській державній академії фізичної культури студенти опановують навчальну дисципліну «Основи організації адаптивної фізичної культури», у Запорізькому державному університеті – «Інвалідний спорт», у Луцькому інституті розвитку людини Університету «Україна» – «Адаптивна фізична культура» та «Теорія і методика фізкультурно-оздоровчої роботи в центрах інваспорту» тощо. Таким чином, навчальні заклади спортивного профілю намагаються враховувати усі сучасні тенденції, щоб забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці.

У роботі Р. П. Каршок зазначається, що наукова значущість спеціалізації з адаптивної фізичної культури полягає у [10]:

- побудові методології комплексної адаптації різних категорій осіб з інвалідністю за допомогою фізичних вправ;
- створенні нової дисципліни «Теорія і методика адаптивної фізичної культури»;
- розробці професійно-освітньої програми, яка є новою галуззю освіти, що синтезує знання з теорії і методики фізичної культури, гуманістичної психології, дефектології, медицини, патології, протезування.

Практична значущість спеціалізації з адаптивної фізичної культури визначається діапазоном можливостей професійної діяльності фахівців:

- у сфері фізичного виховання, фізичної рекреації, фізичної реабілітації, масового спорту та спорту вищих досягнень;
- з людьми будь-якого віку, різних груп і категорій інвалідності, з вадами слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, внутрішніх органів тощо;

- у різних ланках фізкультурного руху осіб з інвалідністю: у дошкільних установах, спеціальних школах-інтернатах, медичних установах, спортивних клубах, збірних командах із видів спорту тощо.

Проблемним аспектом розвитку адаптивної фізичної культури є брак інформації про особливості фізкультурно-спортивної роботи з людьми з інвалідністю і про специфіку діяльності тренерів з цією категорією спортсменів. Проте потрібно зауважити, що, хоча адаптивний спорт і має дуже багато спільного з олімпійським (існує значна кількість досліджень, присвячених багатогранній проблематиці олімпійського спорту), проте не варто механічно, без адаптації до особливостей людей з інвалідністю, використовувати ці напрацювання. Сучасні реалії розвитку адаптивного спорту передбачають запозичення неадаптованих засобів і методів, що застосовуються в олімпійському спорті, збільшення тренувальних і змагальних навантажень, неадекватне використання позатренувальних засобів, надмірне підвищення працездатності осіб з інвалідністю тощо. Все це обумовлює необхідність підготовки кваліфікованих тренерів, які б не нашкодили здоров'ю спортсменів, готуючи їх до виступу на змаганнях різного рівня.

#### **Висновки:**

1. Процес підготовки майбутніх фахівців з адаптивної фізичної культури та спорту ускладнюється тим, що це відносно новий напрям у вітчизняній системі освіти та науки. Підготовка майбутніх фахівців до фізкультурно-спортивної роботи з особами з інвалідністю є досить актуальною проблемою на сучасному етапі розвитку українського суспільства, в якому дедалі більше зростає інтерес до профілактики інвалідності засобами адаптивної фізичної культури, що є універсальним засобом для самореалізації людей з інвалідністю, їх самовираження та розвитку.

2. Аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту для роботи з особами з інвалідністю свідчить, що система освіти в Україні потребує перегляду. Сьогодні в нашій країні спеціалізація фахівців з адаптивної фізичної культури та спорту відсутня в класифікаторі професій. У спеціалізованих вищих навчальних закладах викладаються окремі фахові дисципліни, але їх недостатньо. Необхідно розробляти теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту для роботи з особами, які мають інвалідність, а також формувати необхідні компетентності у майбутніх спеціалістів для роботи в умовах інклюзивного навчального процесу.

**Перспективи подальших досліджень** полягають у вивченні питання впровадження інклюзивної форми тренувальних занять, дослідженні сучасних підходів до навчання та тренування осіб з інвалідністю.

## Література

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: у 2 т. / І. Д. Бех. – К.; Чернівці: Букрек, 2015. – Т. 2. – 640 с.
2. Богінська Ю. В. Законодавче забезпечення доступності вищої освіти в європейських державах для осіб з обмеженими можливостями // Акт. пробл. навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 8.
3. Богінська Ю. В. Теорія та практика соціально-педагогічної підтримки студентів з обмеженими можливостями життєдіяльності у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук.: 13.00. 05 «Соціальна педагогіка» / Ю. В. Богінська. – Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013.
4. Борисова О. В. Особливості підготовки майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту для роботи з особами з інвалідністю / О. В. Борисова, І. О. Когут, В. Л. Маринич // Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – С. 122–124.
5. Брискин Ю. А. Адаптивный спорт / Ю. А. Брискин, С. П. Евсеев, А. В. Передерий. – М.: Сов. спорт, 2010. – 316 с.
6. Зарубінська І. Б. Дослідження соціального інтелекту: ретроспективний аналіз // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка, Психологія. – 2013. – № 4. – С. 76.
7. Імас Є. Особливості змісту професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури та спорту щодо роботи з особами з інвалідністю / Є. Імас, О. Борисова, І. Когут // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 3 (35). – С. 17–25.
8. Історичні, організаційні та соціальні аспекти розвитку спорту інвалідів: [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. фіз. виховання і спорту] / [С. Ф. Матвеев, Ю. А. Бріскін, І. О. Когут та ін.]. – К.: Асконіт, 2011. – 250 с.
9. Кадровая политика в адаптивном спорте: социально-гуманистический аспект / С. Ф. Матвеев, І. О. Когут, О. В. Борисова, В. Л. Маринич // Мат. XIX Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех», 2015. – С. 179–183.
10. Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика [монографія] / Р. П. Карпюк. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008.
11. Когут І. О. Соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури в Україні: монографія / І. О. Когут. – Львів: СПОЛОМ, 2015. – 284 с.
12. Матвеев С. Ф. Совершенствование научной деятельности в системе подготовки кадров по специальности «Олимпийский и профессиональный спорт» / С. Ф. Матвеев, О. В. Борисова, И. А. Когут, Т. А. Кропивницкая // Наука в олимп. спорте. – 2010. – № 2. – С. 134–141.
13. Передерий А. В. Практическая составляющая подготовки кадров для инваспорта / А. В. Передерий, Ю. А. Брискин // Sport Olimpic și sportul pentru toți : Materialele Congresului Șt. Intern. / col. red.: V. Manolachi, S. Danail // Ch.: USEFS, 2011. – Vol. 2. – P. 103–108.
14. Чудна Р. В. Адаптивне фізичне виховання дітей з вадами розвитку: [навч.-метод. посіб.] / Р. В. Чудна. – К.; Донецьк: Норд-Прес, 2011. – 312 с.
15. Stangvik G. Progressive special education in the neoliberal context // European Journal of Special Needs Education. – 2014. – Т. 29, №. 1. – P. 91–104.

## Literature:

1. Bekh I. D. Selected works. Personality education: in 2 volumes / I. D. Bekh. – Kyiv; Chernivtsi: Bukrek, 2015. – Vol. 2. – 640 p.
2. Bohinska I. V. Legislative provision of access to higher education in European countries of disabled persons //Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudey z osoblyvyvmy potrebamy: collection of papers. – 2009. – N 6. – P. 8.
3. Bohinska I. V. Theory and practice of socio-pedagogical support of disabled students at higher educational institutions: Doctoral dissertation in Pedagogics: 13.00. 05 «Social pedagogics» / I. V. Bohinska. – Luhansk: LNU imeni Tarasa Shevchenka, 2013.
4. Borysova O. V. Preparation peculiarities of future experts in physical culture and sport for work with disabled persons / O. V. Borysova, I. O. Kohut, V. L. Marynych // Materials of International Scientific-Practical Conference. – Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 2017. – P. 122–124.
5. Briskin Y. A. Adapted sport / Y. A. Briskin, S. P. Yevseyev, A. V. Perederiy. – Moscow: Sov. Sport, 2010. – 316 p.
6. Zarubinska I. B. Study of social intellect: retrospective analysis // Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Pedagogika, psykholohiia. – 2013. – N. 4. – P. 76.
7. Imas I. Peculiarities of the content of professional preparation of physical culture and sport experts for work with disabled persons/ I. Imas, O. Borysova, I. Kohut // Physical education, sport and culture of health in modern society. – Lutsk: Skhidnoevropeyskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, 2016. – N 3 (35). – P. 17–25.

8. *Historical, organizational and social aspects of sport for disabled development : [guide for students of physical education and sport institutions]* / [S. F. Matveyev, I. A. Briskin, I. O. Kohut et al]. – Kyiv: Askonit, 2011. – 250 p.
9. *Personnel policy in adapted sport: socio-humanistic aspect* / S. F. Matveyev, I. O. Kohut, O. V. Borysova, V. L. Marynych // Materials of the XIX International Congress «Olympic Sport and Sport for All», 2015. – P. 179–183.
10. *Karpiuk R. P. Professional preparation of future adapted physical education experts: theory and methods [monograph]* / R. P. Karpiuk. – Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia», 2008.
11. *Kohut I. O. Socio-humanistic bases of adapted physical culture in Ukraine: monograph* / I. O. Kohut. – Lviv: SPOLOM, 2015. – 284 p.
12. *Matveyev S. F. Improving scientific activity in the system of personnel training in specialty «Olympic and professional sport»* / S. F. Matveyev, O. V. Borysova, I. A. Kogut, T. A. Kropivnitskaya // Nauka v olimpiyskom sporte. – 2010. – N 2. – P. 134–141.
13. *Perederiy A. V. Practical constituent for personnel preparation for adapted sport* / A. V. Perederiy, Y. A. Briskin // Sport Olimpic și sportul pentru toți : Materialele Congresului Șt. Intern. / col. red.: V. Manolachi, S. Danail // Ch.: USEFS, 2011. – Vol. 2. – P. 103–108.
14. *Chudna R. V. Adapted physical education of children with disabilities: [study guide]* / R. V. Chudna. – Kiev; Donetsk: Nord-Pres, 2011. – 312 p.
15. *Stangvik G. Progressive special education in the neoliberal context* // European Journal of Special Needs Education. – 2014. – T. 29, N 1. – P. 91–104.